

ФОРМИ СПІВРОБІТНИЦТВА ВЧИТЕЛІВ ЛІТЕРАТУРИ ТА БІБЛІОТЕКАРІВ У МЕТОДИЧНИХ ПРАЦЯХ ПРОФЕСОРА НІЛИ ВОЛОШИНОЇ

У статті розглядаються погляди професора Ніли Волошиної на систему співпраці учителя літератури та бібліотекаря.

Ключові слова: *професор Ніла Волошина, бібліотечно-бібліографічна освіта учнів, читацькі інтереси, культура читання.*

Початок ХХІ тисячоліття характеризується серйозними негативними тенденціями в освіті та культурі, серед яких – падіння інтересу до книги. Читання як необхідна передумова інтелектуального розвитку та спосіб отримання інформації втрачає свою актуальність поряд із телебаченням та електронними комунікаціями. Спостерігається зниження авторитету друкованого слова, витіснення книги на периферію суспільної свідомості, що призводить до руйнування ментальності читаючої нації.

У доповіді на 18-й Міжнародній конференції „Бібліотечні та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, культури, освіти та бізнесу” констатовано, що „сьогодні в бібліотеки приходить (частіше – віртуально) „покоління Інтернету”, або „веб-покоління”, і бібліотечні працівники змушені вивчати його поведінку в процесі отримання ним інформації та знань, якщо вони (бібліотекарі) хочуть стати для цього покоління необхідними...” [12, с. 13]. Розмірковуючи над шляхами залучення користувачів бібліотечна громадськість порушує питання про необхідність оновлення форм співробітництва педагогів та бібліотекарів школи „на основі визначення спільного проблемного поля і створення спільних програм, спрямованих на ефективне використання освітніх ресурсів і можливостей шкільної бібліотеки” [2, с. 89].

Вважаємо, що серед освітян учителі літератури мають у першу чергу долучитися до пошуку нових напрямів співробітництва як із шкільними, так і

з масовими, дитячими та юнацькими бібліотеками, оскільки відповіді на названі вище виклики часу можна лише спільними зусиллями.

У зв'язку з цим заслуговує на пильну увагу розроблена професором Н.Й. Волошиною методична система співпраці учителя літератури та бібліотекаря. Спадщина цього методиста лише починає досліджуватися науковцями. Тому мета статті – визначити та проаналізувати виділені Н.Й. Волошиною шляхи і форми співробітництва школи та бібліотеки.

Про необхідність узгодженої роботи вчителя і бібліотекаря у питанні розвитку читацьких інтересів школярів методична наука говорить уже давно. Ще Т.Ф. і Ф.Ф. Бугайки вважали одним із шляхів ознайомлення з колом читання і з літературними смаками учнів опрацювання матеріалів шкільної бібліотеки: читацьких формулярів, відзвітів про прочитане, читацьких щоденників [1, с. 357]. На думку дослідників, ці документи дають змогу простежити, „як розвивається юний читач, як зростають його вимоги до книги” [1, с. 357]. Т.Ф. і Ф.Ф. Бугайки відзначали, що разом із шкільним бібліотекарем словесник готує читацькі характеристики школярів. Ці матеріали є відправною точкою при організації учнівського позакласного читання [1, с. 358]. Список рекомендованої літератури вчитель також складає разом із бібліотекарем. Сам перелік вивішується і в класі, і в читальній залі. Учитель і бібліотекар систематично проводять консультації для учнів про вибір книг, дають поради гігієнічного характеру та вказівки щодо поводження з книгою [1, с. 360]. Методисти наголошували, що друкованого слова є важливою умовою успішного керівництва учнівським читанням. Серед найбільш уживаних її прийомів вони називали книжкові виставки і класні та особисті учнівські бібліотеки. Виставку книг організовує бібліотечний працівник, а анотації до них готують члени літературного гуртка [1, с. 362]. В.Я. Неділько вважав, що вчитель літератури і шкільний бібліотекар разом приділяють увагу позакласному читанню школярів та контролю за ним [6, с. 237]. Б.І. Степанишин називав ознайомлення з бібліотечними формулярами одним із способів виявлення читацьких

інтересів учнів [10, с. 227]. Методист радив у системі позакласного читання „захопити учнів складанням” бібліографічного списку літератури до картотеки „Тарас Шевченко” [10, с. 239]. Відповідний інструктаж на прохання вчителя проводить бібліотекар. Він пояснює, де знайти, як виписувати і фіксувати на картках матеріал про письменника. На думку Б.І. Степанишина, словесник має координувати з бібліотекарем і позакласну роботу з літератури. Зокрема, активісти шкільної бібліотеки можуть допомогти в організації книжкової виставки до шевченківських днів. Окрім монографій і статей про Кобзаря, його портретів та репродукцій живописних полотен на цій виставці має бути представлений список рекомендованої літератури для вихованців. Б.І. Степанишин радив у цій же залі організувати виставку учнівських робіт на шевченківську тематику, спецвипуск газети літературного гуртка, класні стіннівки, альманахи творів шкільних початківців про Т.Г. Шевченка [10, с. 241]. Є.А. Пасічник, з'ясовуючи особливості уроків позакласного читання, зауважував, що в школах широко практикуються заняття, на яких „дітей вчать вибрати потрібну книжку” [7, с. 181]. Він подав план такого уроку для 5-го класу на тему «З цілющих джерел». Серед структурних елементів цього заняття – бесіда бібліотекаря про те, як вибрати потрібну книгу на основі її заголовку та анотації до неї; ознайомлення школярів із алфавітно-предметним та систематичними каталогами.

Методисти А.М. Лісовський і С.О. Пультер видами спільної роботи вчителя та бібліотекаря з пропаганди книги і читання називають виставки, плакати, бесіди, книжкові огляди й журнали, читацькі конференції та літературні конкурси, літературне краєзнавство, бібліографічну роботу тощо. [8, с. 138].

Л.Ф. Мірошніченко серед нових форм занять із позакласного читання називає бібліографічний урок і подає для 6-го класу таку його структуру:

1. Вступне слово про бібліотеку.

2. Розповідь бібліотекаря про довідково-інформаційний фонд бібліотеки.

3. Знайомство з виставкою словників.

4. Практичне заняття по роботі зі словниками.

5. Виразне читання учнями поезій про словник.

6. Підсумкове слово вчителя про роль словників у житті і діяльності відомих людей [4, с. 157].

А.Л. Ситченко у своєму посібнику з методики викладання української літератури в загальноосвітніх закладах теж неодноразово згадує про співпрацю вчителя-словесника і бібліотекаря, про бібліотечні заняття як один із типів уроків позакласного читання. Науковець поділяє думки з цього приводу Б.І.Степанишина, А.М. Лісовського, С.О. Пультера та ін. [9, с. 57 – 61].

Про важливість співпраці школи та бібліотеки у питаннях вивчення читацьких інтересів дітей та контролю за позакласним читанням говорить і Г.Л. Токмань. Дослідниця вважає, що на цих заняттях, працюючи з бібліотечним каталогом, довідковим апаратом книги, готуючи анотації, відгуки, рецензії, огляди, реферати, школярі „систематично й послідовно опановують навички роботи з книгою” [11, с. 191].

Професор Н.Й. Волошина бібліотечно-бібліографічній освіті школярів приділяє особливу увагу. Свідченням цього, зокрема, є той факт, що лише вона окремо структурує це питання (однойменний параграф у посібнику для студентів вищих закладів освіти „Наукові основи методики літератури”, що вийшов за її редакцією) [5, с. 281-283]. Увесь розділ „Учень і література” названого видання містить неодноразові звернення до проблеми співпраці учителя і бібліотекаря. Так, розкриваючи методику вивчення читацьких інтересів школярів, Н.Й. Волошина серед її форм називає перегляд читацьких формулярів учнів у шкільній та в інших бібліотеках (сільській, міській, районній), що відвідують учні, облік їхніх читацьких замовлень та анкетування. Серед поданих запитань анкети є, наприклад, такі: „Як часто ви

відвідуєте бібліотеку в своєму селі, місті? Чи працюєте в читальному залі? Чи є у вас домашня бібліотека? Які в ній книжки?”.

Професор Н.Й. Волошина вважає, що на одному із стендів у кабінеті літератури має бути представлений перелік книг для позакласного читання. В його основі – твори, визначені програмою для самостійного опрацювання, але з урахуванням наявності їх у бібліотеці.

Розмірковуючи над проблемою культури читання школярів, Н.Й. Волошина доходить висновку, що безсистемність читання та пошуки книжок навмання – це „наслідок низької бібліографічної грамотності учнів” [5, с. 273]. Методист пропонує систему спільної роботи вчителя та бібліотекаря над формуванням культури читання. Дуже важливо уже в молодшому шкільному віці, вважає Н.Й. Волошина, розвивати творче, емоційне ставлення до книги, співпереживання, „бо без цього неможливо сприймати літературу як вид мистецтва” [5, с. 273]. З цією метою для учнів 3-4-х класів у бібліотеках слід організовувати читання творів, об’єднаних спільною темою, наприклад, про козаччину, про українських гетьманів. Тут же варто дати рекомендації дітям щодо самостійного читання. Також треба практикувати проведення ранків, присвячених творчості улюблених письменників. Готуючись до такого заходу, школярі перечитують уже знайомі їм книги, обмінюються думками. Тому, робить висновок Н.Й. Волошина, для одних вихованців літературні ранки є початковим етапом формування їхнього читацького ставлення, а для інших – засобом зацікавлення тією чи іншою книгою.

Звертає увагу методист на таку популярну в дитячих бібліотеках форму роботи з молодшими школярами, як ляльковий театр. Улюблені казкові персонажі розповідають дітям про правила користування бібліотекою, закликають їх бережливо ставитися до книги.

Для учнів 5-го класу Н.Й. Волошина рекомендує провести бібліотечний урок як вступний до системи занять з позакласного читання. „На них учитель може розповісти дітям про історію книжки, працю

письменника над нею чи про те, як користуватись бібліотечним каталогом” [3, с. 110]. Методист подає матеріали для бесід з учнями про алфавітний каталог та про шлях книги від автора до читача. Так, метою першої є поповнення знань учнів новими відомостями про алфавітний каталог і формування вмінь ним користуватися. Її можна провести за таким планом: 1. Алфавітний каталог і його призначення. 2. Побудова каталогу. 3. Правила користування каталогом. На закріплення дослідниця рекомендує дати учням такі завдання: дібрати картки в алфавітному порядку; з’ясувати за допомогою каталогу, які твори того чи іншого автора є в бібліотеці.

Школярів старших класів Н.Й. Волошина радить ознайомити з будовою систематичного каталогу, в якому відомості про книги подаються у відповідності із системою наук. Також методист вважає, що учні мають знати основні типи бібліотек (масові, наукові, спеціальні) та структурні підрозділи масових бібліотек (абонемент, читальний зал, довідково-бібліографічний відділ та ін.). Важливо, наголошує Н.Й. Волошина, проводити і практичні заняття, на яких школярі виконують завдання типу: дати характеристику одного із розділів книжкового фонду, що відкритий для читачів; знайти на полицях відкритого доступу твори, вказані вчителем чи бібліотекарем; охарактеризувати бібліографічні покажчики різних типів тощо [5, с. 275].

Н.Й. Волошина наголошує, що „навчити учнів читати, любити і вміло користуватися книгою завдання учителя літератури і шкільного бібліотекаря” [с. 281]. Їхня співпраця „сприятиме вихованню культури читання, досягненню мети під час проведення бібліотечних занять” [5, с. 281].

На основі узагальнення досвіду роботи словесників та шкільних бібліотекарів науковець робить такі висновки:

- вчитель літератури та бібліотекар мають спільно і систематично працювати над формуванням навичок культури читання;
- цикл бібліотечно-бібліографічних занять повинен бути органічною складовою керівництва позакласним читанням [5, с. 281].

На думку Н.Й. Волошиної, співробітництво з бібліотекарем допоможе вчителю і в розвитку зв'язного мовлення школярів, наприклад, у формуванні вмінь готувати анотації, відзиви, рецензії на прочитані книги. Ці види робіт застосовуються словесниками „як засоби виховання вдумливого читача, прищеплення учням любові до книги” [5, с. 279]. Водночас саме у бібліотеці школярі знайдуть численні зразки таких матеріалів, а її працівник надасть рекомендації щодо їх написання. Наприклад, анотація є одним із видів наукової обробки документів, який ґрунтовно вивчають майбутні бібліотекарі. Методист подає перелік тем занять, що їх шкільні бібліотекарі проводять для учнів, та уроків учителів, спрямованих на формування бібліотечно-бібліографічних знань школярів [5, с. 281].

На думку Н.Й. Волошиної, в системі позакласної роботи з літератури теж має знайти місце для заходів, спільно підготовлених і проведених учителем і бібліотекарем. Це в першу чергу читацькі конференції та диспути, на які, по можливості, слід запрошувати авторів книг. Такі зустрічі сприяють формуванню навичок аналізу твору, вмінь аргументовано та коректно вести дискусію.

Отже, професор Н.Й. Волошина у своїх роботах накреслила систему співпраці учителя літератури та бібліотекаря за такими напрямками:

- вивчення читацьких інтересів школярів;
- формування культури читання учнів;
- підготовка та проведення уроків позакласного читання;
- розвиток зв'язного мовлення;
- організація позакласної роботи з літератури.

Поданий у статті огляд напрямів і шляхів спільної роботи школи та бібліотеки, виділених професором Н.Й. Волошиною, покликаний звернути пильнішу увагу методистів і вчителів до її наукового доробку та сприяти пошуку нових форм співробітництва словесників і бібліотечних працівників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бугайко Т.Ф. Українська література в середній школі: Курс методики / Т.Ф. Бугайко, Ф.Ф. Бугайко. – 2-е вид., доп. й перероб. – К.:Рад. шк.,1962. – 392 с.
2. Гайфутдинова С.Н. Библиотекарь и учитель – сотрудничество, сотворчество, содружество / С.Н. Гайфутдинова // Школьная библиотека. – 2010. – № 6/7. – С. 88 – 93.
3. Волошина Н.Й. Вивчення української літератури в 5-му класі: Посібник для вчителя / Н.Й. Волошина. – К.: Пед. думка,1997. – 144 с.
4. Мірошніченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах / Л.Ф. Мірошніченко. – К.:Слово,2010. – 432 с.
5. Наукові основи методики літератури: Навчально-методичний посібник / За ред. доктора педагогічних наук, проф., члена-кореспондента АПН України Н.Й. Волошиної. – К.: Ленвіт, 2002. – 344с.
6. Неділько В.Я. Методика викладання української літератури в середній школі / В.Я. Неділько. – К.:Вища шк.,1978. – 248 с.
7. Пасічник Є.А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навч. посібник для студ. вищ. закл. освіти / Є.А. Пасічник. – К.: Ленвіт, 2000. – 384с.
8. Пультер С.О. Методика викладання української літератури в середній школі / С.О. Пультер, А.М. Лісовський. – Житомир: Полісся, 2000. – 164 с.
9. Ситченко А.Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах: навч. посібн. для студентів-філологів / А.Л. Ситченко. – К.: Ленвіт, 2011. – 291с.
10. Степанишин Б.І. Викладання української літератури в школі: Метод. посібник для вчителя / Борис Степанишин. – К.:Проза, 1995. – 256 с.
11. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник / Г.Л. Токмань. – К.: Академія, 2012. – 312 с.
12. Шрайберг Я.Л. Электронная информация, библиотеки и общество: что нам ждатель от нового десятилетия информационного века? /

Я.Л. Шрайберг // Научные и технические библиотеки. – 2012. – № 1. – С. 11 – 62.

Бондаренко Л. Профессор Нила Волошина о формах сотрудничества учителей литературы и библиотекарей.

В статье рассматриваются взгляды профессора Нилы Волошиной на систему сотрудничества учителя литературы и библиотекаря.

Ключевые слова: *профессор Нила Волошина, библиотечно-библиографическое образование учеников, читательские интересы, культура чтения.*

Бондаренко, Л. Г. *Форми співробітництва вчителів літератури та бібліотекарів у методичних працях професора Ніли Волошиної [Текст] / Л. Бондаренко // Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми: Збірник наукових праць. – К.: Педагогічна думка, 2015. – С. 217-222.*